

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 8 (2021/Kış), ss. 227-242.

Geliş Tarihi: 28 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 25 Ocak 2021

Araştırma Makalesi/Research Article

MÜBADELE ÖNCESİNDE LAPSEKİLİ RUMLARIN YUNANİSTAN'A GÖÇÜ

Hüseyin ARABACI*

Öz

Lâpseki ilçesi, Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçiş noktası durumunda ve bu anlamda stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu durumu dolayısıyla bu coğrafyada yaşam eski çağa kadar dayanmaktadır. Coğrafi özelliği nedeniyle bu topraklara hâkim olma düşüncesi ile birçok devlet burada hüküm sürmüştür. Farklı medeniyet ve kültürleri barındıran Lâpseki'de yaşamış olan etnik gruplardan biri de Rumlardır. Rumlar, Eylül 1922'de Lâpseki'den ayrılarak Yunanistan'a göç etmişler ve burada "Nea Lampsakos" adıyla yeni bir yerleşim birimi kurmuşlardır. Bu makalede, Lâpseki ilçesinin işgal ve millî mücadele döneminde Rum mahallesinde gerçekleşen yangın olayı ve mübadele öncesinde Lâpsekili Rumların ilçeden ayrılımları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lâpseki, Mübadele, Rum, İşgal, Mondros Mütarekesi, Athanasios Chardaloupas, House Fire.

LAPSEKIAN GREEKS MIGRATED TO GREECE BEFORE THE POPULATION EXCHANGE

Abstract

Lâpseki district is a transit point between the Asian and European continents and is in a strategic position in this sense. That's why many states ruled here from the Ancient Age. Lapseki has hosted different civilizations and cultures. One of them is the Greeks. The Greeks left Lapseki in

* Araştırmacı, (h.arabaci17@hotmail.com). ORCID ID: 0000-003-3358-1975. Bu makale, Arşiv Belgelerinde Lâpseki 1915-1922 adlı kitaptaki: Millî Mücadele'de Lâpseki (ss. 43-146) kısmının yeni bilgilerle gözden geçirilerek hazırlanmış halidir. Hüseyin Arabacı, Arşiv Belgeleri'nde Lâpseki 1915-1922, Cinius Yayınları, İstanbul, 2018.

September 1922 and immigrated to Greece and established a new settlement there called "Nea Lampsakos". In this article, the occupation of Lapseki district by the British and Greeks and the struggle of the Turks to liberate from the occupation, the fire that broke out on the street of the Lapseki Greeks and their departure from Lapseki were discussed.

Keywords: Lapseki, Population Exchange, Greek, Occupation Period, Armistice of Mondros, Athanasios Chardaloupas, House Fire.

Giriş

Lâpseki ilçesi, Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçiş noktası durumunda ve bu anlamda stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu özelliği nedeniyle ilçenin bulunduğu alanda yaşam, Eski Çağ'a dayanmakta ve "Lampsakos" adlı bir yaşam birimi bulunmaktadır.¹ Batı-Doğu (Abydos-Granikos) yolunun üzerinde bulunan şehir, Büyük İskender zamanında Roma idaresine girmiş² ve Bizans döneminde ise (12. Yüzyıl) metropolis (büyük şehir) durumuna gelmiş önemli bir liman kentidir.³ 1296 yılından itibaren bölgede Karesi Beyliği de varlık göstermeye başlamıştır.⁴ 1354 yılında bölgeden geçen *Palamas* adında bir aziz, burada Hristiyan ve Müslümanların yan yana ve barış içinde yaşamakta olduklarını bilgisini vermektedir.⁵ Bu anlamda Lâpseki'de kozmopolit yaşamın

¹ Reyhan Körpe (a), "Troas Bölgesi'nin Eskiçağ Tarihi", *Çanakkale Tarihi*, Ed. Mustafa Demir, C. 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 339, 385.

² Reyhan Körpe (b), "Troas Bölgesinin Antik Yolları", *Çanakkale Tarihi*, Ed. Mustafa Demir, C 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.414, (ss. 414-418); Reyhan Körpe (a), s.346.

³ Alper Dardeniz v.d., "Tarihsel Süreçte Çanakkale İli Bağcılığına Bakış", *Çanakkale Tarımı Sempozyumu (Dünü, Bugünü ve Geleceği) 10-11 Ocak 2011 Bildiri Kitabı*, Çanakkale, 2011, s.140.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, haz. Abdülmecid Mutaf, Zağanos Kültür Eğitim Vakfı Yayını, Balıkesir, 2000, s.19.

⁵ A. Phillippides Braat, "La Captive de Palamas chez Les Turcs", *Travaux et Memoirs IV (1979)*, s.109-221'den Aktaran: Melek Delilbaşı, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar'daki İzleri*, İthaki Yayınlar, İstanbul, 2013, s.30.

geçmiş çok eskidir. 1256/1840 Nüfus sayımına göre 390⁶ gayrimüslim nüfusun yaşadığı ilçe merkezinde 1922 yılında, 800 Rum yaşamaktadır.⁷

1. Mütareke ve İşgal Döneminde Lâpseki İlçesi'nin Durumu

30 Ekim 1918'de imzalanan⁸ Mondros Mütarekesi'nin birinci maddesi, (*Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın geçişe açılması ve işgali*) aslında sonrasında yaşanacakları apaçık belirtmiş ve buna göre 1 Kasım 1918'de başlayan⁹ hazırlıklar sonucu Çanakkale, 4 Kasım günü denizden 10 Kasım günü de karadan işgal edilmiştir.¹⁰

Lâpseki ilçesi, İtilaf gücü bulunmayan yerler arasında olup ilçenin batısında (Lâpseki-Çanakkale arası) İngilizlerin iki taburu ve bir bahriye müfrezesi konuşlanmıştır.¹¹ Lâpseki ilçe merkezinden Biga'ya kadar olan bölge ise karargâhı Gelibolu'da bulunan 60'ıncı Tümen'in sorumluluk sahası içerisindedir.¹² Mütareke hükümleri gereğince terhis edilen Osmanlı askerlerinin ve malzemenin Anadolu'ya sevki için teşkil edilmiş olan iki komisyondan biri (Rumeli İlga Komisyonu) Gelibolu'da diğeri de *Anadolu İlga Komisyonu* adıyla Lâpseki'de konuşludur.¹³ Ayrıca bu amaç doğrultusunda Nakliye Deposu da Lâpseki'de de hizmete başlamış¹⁴ ve Çanakkale Mutasarrıflığının bazı daireleri de Lâpseki'dedir.¹⁵

⁶ BOA, NFS.d, 1235 Numaralı Reaya Defteri, 1256/1840. Defterde, Lâpseki kaza merkezinde kayıtlı 78 hane bulunmakta olup nüfus hesaplamasında Barkan'ın toplam nüfusu tespit etmek için önerdiği: (Hane sayısı x 5) formülü esas alınmıştır. Hesaplama detayı için bkz. Ömer Lütfü Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C 10 (1953), İstanbul, 1953, s.12.

⁷ Küçük Asya araştırma merkezince derlenen mübadele ile ilgili tanıklıkların yer aldığı kitabın Selanik baskısındaki bu notlarına ulaşmamızı sağlayan ve kendisi de Lâpseki olan Sayın, Oya Tronscoff'a teşekkür ederim. Bkz. M. Merlie, O. Merlie, *H ΕΕΟΔΟΣ (GÖÇ)*, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi Yayını, Atina, 1980, s.254.

⁸ ATASE, İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), 468/8, 30 Teşrinievvel 1334/30 Ekim 1918.

⁹ ATASE, İSH, 468/12, 1 Teşrinisani 1334/1 Kasım 1918.

¹⁰ ATASE, İSH, 468/118, 5 Teşrinisani 1334/5 Kasım 1918; ATASE, İSH, 468/176, 06 Teşrinisani 1334/06 Kasım 1918; ATASE, İSH, 468/219; 468/224, 10 Teşrinisani 1334/10 Kasım 1918; ATASE, İSH, 469/80, 10 Teşrinisani 1334/10 Kasım 1918.

¹¹ ATASE, İSH, 11/64, 1 Mart 1335/1 Mart 1919.

¹² ATASE, İSH, 25/93, 28 Kânunusani 1335/28 Ocak 1919.

¹³ ATASE, BDH, 3566/198:10, 22 Teşrinisani 1334/22 Kasım 1918.

¹⁴ ATASE, BDH, 3566/198:10-2, 25 Teşrinisani 1334/25 Kasım 1918.

¹⁵ Adliye, Nüfus, Tapu, Vakıf, Ziraat Bankası ve Maliye daireleridir. BOA, DH.İ.U.M. 10-2/54:34, 6 Kanunuevvel 1334/6 Aralık 1918. Bu daireler ve Mutasarrıflık Merkezi, Çanakkale Muharebeleri döneminde (8 Mayıs 1915) Lâpseki'ye nakledilmiştir. BOA, DH.Ş.F.R. 470/57, 25 Nisan 1331/8

Diğer taraftan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Lâpseki şubesi de 11 Ekim 1919 tarihinde açılmış¹⁶ durumdadır. İşgal döneminde bölgede gerçekleşen Akbaş'taki silah deposu baskını Lâpseki ilçesinden hareket almış ve baskında ele geçirilen silahlar, ilçenin nahiyesi olan Umurbey civarındaki köyler (Beybaş-Hacıgelenler-Balcılar) üzerinden Çan'a oradan da Yenice'ye sevk edilmiştir.¹⁷ Fakat bu silah ve cephane çeteler yüzünden Milli mücadelede kullanılmadığı¹⁸ gibi devam eden süreçte baskında yararlılık gösteren Umurbey Nahiye Müdürü Reşadettin Bey işgal güçlerinin güdümündeki çetelerce katledilmiştir.¹⁹

Reşadettin Bey'i katleden çete mensupları da 7 Mayıs 1920'de bölgeye gelen²⁰ Binbaşı Derviş ve Tefik Beylerin komutasındaki Kuvayımillie güçlerince Çardak Kasabası'nda idam edilmiştir.²¹ Geniş yankı bulan²² ve kaçmayı başaranların²³ da bir daha bu tür faaliyetlere cesaret edemediği bu olay

Mayıs 1915. İngilizler bu havaliden çekilinceye kadar Lapseki'de kalınması istenmiştir. BOA, DH.İ.UM. 10-2/54:36, 3 Kanunuevvel 1334/3 Aralık 1918.

¹⁶ ATASE, ATAZB, 3/133, 4/2, 11 Teşrinievvel 1335/11 Ekim 1919.

¹⁷ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1965, s.34-36; BOA, BEO, 4616/346145:3, 8.2.1336/8.2.1920; BOA, BEO, 4616/346145:6, 28.1.1336/28.1.1920.

¹⁸ Baskının tertipleycilerinden Hamdi Bey, Anzavur ve Gâvur İmam çeteleri tarafından şehit edilmiş, baskınla Akbaş'tan kaçırılan silah ve cephane ise çetelerin eline geçme tehlikesi üzerine imha edilmiştir. Uluğ İğdemir, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, ss.12, 18.

¹⁹ İşgal güçlerinin güdümündeki Laz Mehmet ve Arnavut İzzet çeteleri Umurbey Nahiye müdürü Reşadettin Bey'i atın arkasına bağlayıp yollarda sürükleyerek hunharca öldürmüşlerdir. Güven, *a.g.e.*, s.70.

²⁰ ATASE, İSH, 783/103, 10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920; ATASE, İSH, 783/104, 9 Mayıs 1336/9 Mayıs 1920. Ayrıca Binbaşı Tefik ve Derviş beylerin bölgeye gelmesi İşgal güçlerince haber alınmıştır. Haber üzerine 8 Mayıs günü bir İngiliz torpidosu Lâpseki önlerine gelmiş yüz metre açığa demirleyerek bir süre burada kalmıştır. Maksatlarını anlamak üzere Gelibolu Fransız konsolosu tarafından Rum Aleko isimli biri de Tefik Bey ile aracı olarak görüşmüş ve Tefik Bey'e bölgeye gelme niyetini sormuştur. Bunu üzerine Tefik Bey'de İzmit'e hareket etmek üzere bölgeye geldiklerini niyetlerinin memleketi çetelerden temizlemek ve asayişi temin etmek olduğunu bildirmiştir. Bkz. Aynı belge.

²¹ 9 Mayıs 1920 günü içlerinde elebaşları olan Arnavut İzzet ve Laz Mehmet'in de bulunduğu 13 kişi derdest edilmiş ve Çardak kasabasının meydanındaki çınar ağaçlarında idam edilmişlerdir. ATASE, 783/103, 10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920.

²² Meydana gelen olay İngiliz belgelerine; "Lapseki'de Ahmet Anzavur'un destekçileri açık açık infaz edildi" şeklinde geçmiştir. Public Records Office (PRO) Foreign Office (FO), 371/5168/5738, Tarih: 3 Haziran 1920 ve 371/6168/5861, Tarih 4 Haziran 1920'den aktaran Ryan Gingeras, *Dertli Sahiller Şiddet, Etnisite ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, 1912-1923*, Çev. Melike Neva Şellaki, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015, s.178.

²³ Çete üyelerinden Laz Emin'in koyunların arasına saklanıp kaçtığı ve yıllarca kırlarda yaşayıp bu tür faaliyetlerden uzak durduğu anlatılmıştır. Aktaran: Ülfettin Arslan, 85 yaşında, Taştepe Köyü. "Lapseki'deki Çeteler" konulu görüşme (18.07.2017).

sayesinde bölge halkı çetecilik faaliyetlerinden bir nebze olsun huzura kavuşmuştur.

12 Haziran 1920 tarihinde İzmir’de başlayan Yunan işgalinin diğer yerlere yayılması nedeniyle Lâpseki Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti, ilçe halkının katılımı ile bir miting düzenlenmiş ve mitingde, Yunan işgalinin yayılması protesto edilmiş ve kabul edilemez olduğu tebliğ edilmiştir.²⁴

İlçede yapılan bu faaliyetler gerek işgal güçlerince gerekse Osmanlı resmi makamlarınca takip edilmesine²⁵ rağmen ilçedeki Kuvayımillîye gönüllüleri, buna rağmen silah toplama çabasını sürdürmüş²⁶ hatta kimi zaman silah ve cephane sevkiyatı için Gelibolu-Lâpseki ve Çardak arasında yapılan kayık seferlerine müdahale etmiştir.²⁷

İcra edilen bu faaliyetler, ilçe tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş ve kısa bir süre sonra işgale maruz kalmıştır. Dönemi yaşayanların; “Yunan mezalimini gören, Yunan ruhunu anlayan Anadolu o derece vatan hissi duymuş ki, eşkıyalar bile tövbe ederek birer birer cepheye gidiyorlar.”²⁸ şeklinde aktardığı bu dönem, Lapseki’de 30 Haziran 1920’de başlamış, bünyesinde 200 Yunan askeri bulunan işgal gücü tarafından Lâpseki işgal edilmiştir.²⁹

Bu tarihten itibaren Çanakkale ve çevresine 3.000 Yunan askerinin çıkarılmış³⁰ birçok işkence, tecavüz ve köy yakma hadiseleri baş göstermiştir.³¹ 2 Temmuz’da Yunan askerlerinin takviye edilmesiyle³² 5 Temmuz 1920’de

²⁴ Bu tebliğ ayrıca telgrafla hem Çanakkale Mutasarrıflığına hem de İngiliz İşgal Komutanlığı’na bildirilmiştir. ATASE, İSH, 576/98, 12 Haziran 1336/12 Haziran 1920.

²⁵ ATASE, İSH, 783/111, 13.5.1336/13.5.1920. Çanakkale ve ilçelerindeki asayiş raporlarında Kuvayımillîye’nin hareketleri detaylı bir şekilde merkeze bildirilmekte ve ısrarla Kuvayı inzibatiye birlikleri oluşturulması talep edilmektedir. Detay için bkz. BOA, DH. EUM. AYŞ. 41/12:4/7, 4 Ramazan 1338/22 Mayıs 1920. Bir başka raporda da Kuvayımillîye’nin Lapseki’yi tehdit ya da yaklaştıklarının henüz bir söylenti olduğu ancak tedbirli olunmasının bildirilmiştir. BOA, DH. EUM. AYŞ. 41/12:6, 4 Ramazan 1338/22 Mayıs 1920.

²⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ., 40/7, 16 Şaban 1338/5 Mayıs 1920.

²⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ., 75/106, 05 Ramazan 1338/23 Mayıs 1920.

²⁸ İğdemir, a.g.e., s. 69.

²⁹ ATASE, İSH, 776/41, 30 Haziran 1336/30 Haziran 1920; İlçe merkezinde birçok ev ve dükkân yağmalanmış ve bu durum korku ve paniğe sebep olmuştur. ATASE, İSH, 784/105, 3 Temmuz 1336/3 Temmuz 1920; BOA, DH. EUM. AYŞ. 43/9, 19 Şevval 1338/6 Temmuz 1920.

³⁰ ATASE, İSH, 776/146, 3 Temmuz 1336/3 Temmuz 1920.

³¹ *Türkiye’de Yunan Fecayi*, (İkinci Kitap), Dâhiliye Nezareti, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1337, ss. 205-249

³² Takviye konusunda 1 Temmuz’u 2 Temmuz’a bağlayan gece Mustafa Kemal Paşa’ya verilen istihbarat raporlarında da kayıtlıdır. Raporda sabah saat 11.00’den itibaren 8-10 Yunan römorkörünün her birinin arkasında 5-6 mavna ve şat olduğu halde Rumeli sahilinden hareket

İngiliz askerleri vapurla Lapseki'den çekilmiş, Lâpseki hükümet konağına da İngiliz bayrağı yerine Yunan bayrağı çekilmiştir.³³

İşgal, ilçe halkı üzerinde baskı ve takip³⁴ ortamından başka ekonomik sıkıntıya da neden olmuştur.³⁵ Yaşanan tüm bu olumsuzluklar halkı Kuvayımilliye'ye ve Milli mücadeleye olan inancından yıldırmamıştır.³⁶ Nitekim ilçedeki durum hakkında hazırlanan bir raporda; "Çanakkale ve Lapseki bölgesindeki bütün halkın "Kuvayımilliyeci" olduğu, İngiliz yanlısı olarak bilinen Sabah Gazetesi'nin bölgede okunmasının bile sorun olduğu" bildirilmiştir.³⁷ Lapseki ilçesinde Milli Mücadele'ye fayda sürmüştür.³⁸

2. İlçede Çıkan Yangın ve Yankıları

İşgal dönemi içerisinde Lapseki'de meydana gelen bir başka olgu da ilçe merkezinde meydana gelen yangın hadisesidir. Lapsekili Rumlar mübadele ile ilgili tanıklıklarında bu yangından kasıt imaları ile bahsetmektedir.³⁹ Bunun

ettiği ve Lapseki'ye çıkarılacakları bildirilmiştir. ATASE, İSH, 639/52, 1/2 Temmuz 1335/1/2 Temmuz 1920.

³³ ATASE, İSH, 556/142, 7 Temmuz 1336/7 Temmuz 1920.

³⁴ Lapsekili Hancı Lütfü ve Nazım Efendi (Demircioğlu) gibi önderler bu meydana birçok kez tutuklanmış ve işgal güçlerince sorgulanmıştır. BOA, DH. KMS. 60-1/49, 5 Cemazeyilahir 1339/14 Şubat 1921. Sürecin devamında Lâpseki Liman Başkanı ve Jandarma Bölük Komutanı ile Hancı Lütfü Bey Malta'ya sürülmüştür. Güven, *a.g.e.*, s.67.

³⁵ Genel olarak işgale maruz kalan yerlerde, kimi ticari mallara yasak getirilmiş alım satımlar da izne tabi ve Yunan mali kontrol memurlarının denetiminde yürütülmüştür. Süt ve süt ürünleri, balık, sebze, zeytinyağı vb. ürünler de bu dönemde yasaklı mallar olmuştur. Ahmet Altıntaş, *Milli Mücadele Döneminde Çanakkale 191-1923*, (Ed. Servet Avşar), Asil Yayınları, Ankara, 2007, s.53. Bu kapsamda Lâpseki ilçesinin de geçimini tarım ve hayvancılıktan sağladığı düşünülürse işgalin bölge ekonomisine olumsuz etkisi durumun vahameti daha kolay anlaşılabilir. Kimi yolsuzlukların da görüldüğü: Lâpseki kaymakam vekili Reşat Bey, 2-3 bin lira tutarındaki bir yardım parasını zimmetine geçirip Yunanlılara iltica etmiştir. BOA, DH. EUM. AYŞ., 69/26, 24 Safer 1339/7 Kasım 1920. Çanakkale havalisinden 70.000 büyük ve küçükbaş hayvanın bir vapurla Yunanistan'a götürülmüş ATASE, İSH, 638/41, 25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920.

³⁶ Yunan işgali ilçede Kuvayımilliye faaliyetlerinin takip edilmesi halkı birleştirmiş Lâpseki adliye heyeti de topluca görevlerini bırakıp Kuvayımilliye'ye iltihak etmiştir. BOA, DH. İ.UM, 19/1, 23 Muharrem 1339/7 Ekim 1920.

³⁷ Türk İnkılap Tarihi Arşivi (TİTE), 64/220, 12 Nisan 1338/12 Nisan 1922.

³⁸ Çanakkale'de görev yapan bir İngiliz memurun birliklerinin durumu ve istihbaratları hakkında bilgi vereceği bildirilmiş ve Lapseki'de güvenilir bir kişinin isminin bildirilmesi ve bir tercüman nezaretinde görüşme ayarlanması talep edilmiştir. ATASE, İSH, 1751/37, 16 Teşrinisani 1338/16 Kasım 1922. 21 Kasım 1922'de verilen cevapla bu kişinin Lapseki'de şadırvan karşısında tüccardan Mehmet Bey olduğu ve bu kişinin aynı zamanda Lâpseki Müdafa-i Hukuk Reisi olduğu bildirilmiştir. ³⁸ Yapılacak yazışmaların Lâpseki Askerlik Şubesi Reisi Yüzbaşı İzzet Efendi vasıtasıyla 16. Fırkaya gönderilmesi istenmiştir. ATASE, İSH, 1751/37ac, 21 Teşrinisani 1338/21 Kasım 1922.

³⁹ Bkz. M. Merlie, O. Merlie, *a.g.e.*, s. 255.

yanında Lapseki'nin tarihsel süreci ve Lapsekili Rumlar ile ilgili derlenen bir başka eserde⁴⁰ de yangınla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Arşiv belgeleri bu yangınla ilgili safahatı ve Osmanlı resmi makamlarının yangının yaralarını sarma gayretlerini açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre yangın, 26 Ocak 1921 akşamı saat 21.30' da ilçe merkezindeki Rum mahallesinde başlamış ve o gece şiddetli esen kuzey rüzgârı (poyraz) etkisi ile birbirine çok yakın ve ahşap yapıdaki evlere sirayet ederek yayılmıştır. Bu durumda itfaiyenin suyu yetersiz kalmış ve yanan evlerdeki bomba ve patlayıcıların⁴¹ infilak etmeye başlamasıyla yangına müdahale sürdürülememiştir. Alevler, 100 kadar hane ve dükkâna sirayet etmiş ve çoğunluğu Rum olmak üzere 300 vatandaş açıkta kalmıştır. Mutasarrıflık tarafından yangın haberi alınır alınmaz araba ile 4 saatlik mesafede bulunan Lâpseki'ye tulumba ve itfaiye sevk edilmiş, yardım malzemesi olarak da 1.200 kıyye has ekmek ve 50 çadır ile ilaç gönderilmiştir.⁴²

Kale-i Sultaniye Mutasarrıfı da aynı gece yangın mahalline hareket etmiş⁴³ ve yangın mahallindeki incelemesinde, yangının 70 haneye sirayet etmiş olduğunu ve Rumların evlerindeki bomba ve patlayıcı maddelerin infilakı nedeniyle itfaiyecilerin yaklaşmadığı ve gerekli müdahaleyi yapamadıklarını Dahiliye Nezaretî'ne bildirmiştir.⁴⁴

İlk belirlemelere göre; rüzgarının şiddetiyle birkaç kola ayrılarak dört saat zarfında takriben 150 hane ve 30 dükkân ile 1 fırın 1 han ve 1 eczaneyi yanmış, nüfusça hiçbir kayıp olmamıştır. Yangının mali zararına ilişkin bir

⁴⁰ Yangının Rum kızı Eleni ile İlçe' de Hakimlik yapan İsmail Bey'in evlenmek isteyip ailelerin karşı çıkmasıyla yüzünden Eleni'nin Hakim İsmail Bey'i Hardalupelerin evinin çatısına gizlice aldığı sırada İsmail Bey tarafından yanıcı sıvı madde dökmek ve ateşlemek suretiyle çıkarıldığını Eleni'nin bunu olaydan çok sonra kız kardeşine söylediği belirtilmektedir. Bkz. Theofanous Konstantinos, *ΛΑΜΨΑΚΟΣ ΠΟΝΕΜΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ 1910-2010 (Lampsakos Boğaz Anavatan 1910-2010)*, Erş. <http://tr.scribd.com/doc/210858920/Λάμψακος-Πονεμένη-Πατρίδα-Θεοφάνους-Κώστας.Pdf>, ss.24-26 (Erş. Tar.:14.2.2016).

⁴¹ Akbaş silah deposu baskınında silahların kaçırılmasından dolayı korkuya kapılan gayrimüslimler İtilaf güçlerinden Rum metropolit vasıtasıyla kendilerine silah ya da muhafız verilmesini talep etmiş; İngilizler tarafından Çanakkale'de devriyeler gezdirilerek hastane bayırında mitralyöz atışı yapılmıştır. BOA., BEO, 4616/346145:15, 30.1.1336/30.1.1920.

⁴² BOA., DH.İ.UM., 19/16-5, 31 Kanunusani 1337/31 Ocak 1921; BOA., DH.İ.UM., 19/16-8, 26 Kanunusani 1337/26 Ocak 1921. Lâpseki Belediyesi 27 Ocak'ta Çanakkale'den gönderilen itfaiye, çadır vs. dolayısıyla şükranlarını bildirmiştir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-15, 29 Kanunusani 1337/29 Ocak 1921.

⁴³ BOA., DH.İ.UM., 19/16-7, 26 Kanunusani 1337/26 Ocak 1921.

⁴⁴ BOA., DH.İ.UM., 19/16-16, 30 Kanunusani 1337/30 Ocak 1921.

tespitte bulunulmamıştır.⁴⁵ Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'nın Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 31 Ocak 1921 tarihli raporda yanmış olan bina sayısı 150 hane, 25 dükkân ve 2 fırın olarak verilmiştir. Yangınla ilgili ayrıca Mutasarrıf Bey'in başkanlığında bir komisyon teşkil edilmiş, yangından dolayı açıkta kalanların iskanları ve ihtiyaçlarının komisyon çalışmaları ile karşılanacağı belirtilmiştir.⁴⁶

Yangınla ilgili bunlardan başka soruşturma da başlatılmış ve ilçede yaşayan 25 kişinin yazılı ifadesi alınmıştır. İfade tutanaklarına istinaden düzenlenen fezlekeye göre yangını ilk olarak Bekçi Hamid Ağa görmüş ve seslenerek civardaki hane sahiplerini haberdar etmiştir. İtfaiye yangın mahalline gelerek müdahaleye başlamış ve Bekçi Hamid Ağa, alevleri ilk olarak kırmızı boyalı yüksek bir evin çatısı üstünde gördüğünü ilçede yeni tayin olduğundan bu evin kimin olduğunu bilemediğini belirtmiştir.⁴⁷

İnceleme sonucu bu evin ilçede ayakkabıcılık yapan Atnas Hardalupe (Athanasios Chardaloupas)'nin evi olduğu öğrenilmiş ve onun da ifadesine başvurulmuştur. Atnas Hardalupe ise ifadesinde, Bekçi'nin sesi ile uyandığını ve ateşi görmek için evinin üst katına çıktığında, Rüstem Bey'e ait olan yan hane tarafında ateş gördüğünü belirtmiştir. Hardalupe ayrıca yan tarafındaki evin üst katında kiracı olarak Emekli Hurşit Efendi'nin oturduğunu, yangının az zaman içinde bu haneden kendi evine ve diğer tarafında bitişik durumdaki Fırıncı Atnas'ın evine de sirayet ettiğini belirtmiştir. Hardalupe Atnas'ın ifadesi ile eşi, kızları ve oğlunun ifadelerinin de alınmış ve uyuşturğu görülmüştür.⁴⁸

Hardalupe ifadesinde ayrıca yan tarafta kardeşi Todorı'nın de evi olduğunu ve bu evin altının mağaza olup burada bakkaliye ve içki satışı yapıldığını belirtmiş ve bu hanenin üst katında Emekli Yüzbaşı Hurşit Efendi'nin kiracı olduğu bilgisini de vermiştir. Bunun üzerine Hurşit Efendi ile ve eşi ve baldızının da ifadesi alınmış ve ifadelerinde yangının Hardalupe'nin hanesinin arka cephesinden ve üst katından başlayarak buldukları haneye sirayet ettiğini belirtmişlerdir.⁴⁹

⁴⁵ Rapor, 30 Ocak 1921 tarihinde Umum Jandarma Kumandanı Mirliva (Tuğgeneral) Ali Kemal Bey'in imzası ile Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-6, 30 Kanunusani 1337/30 Ocak 1921.

⁴⁶ BOA., DH.İ.UM., 19/16-5, 31 Kanunusani 1337/31 Ocak 1921.

⁴⁷ BOA., DH.İ.UM., 19/16-11, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921.

⁴⁸ A.g.b.

⁴⁹ A.g.b.

Yangının başladığı sokakta oturan Merkez Jandarma Karakol Başçavuşu Seyfettin Efendi ise ilk olarak Atnas Hordalupe'nin evinin üst katı arka tarafından alev yükseldiğini, jandarma askerlerini toplayıp yangın mahalline döndüğünde alevlerin Hurşid Efendi'nin evini de sarmış olduğu ve bu evin altındaki mağaza sahibi Todori ile oğlu Hristaki'nin de eşya çıkarmakla meşgul olduklarını, kendisinden de yardım talebinde buldukları bilgisini vermiştir.⁵⁰

Sokağın diğer sakinleri de ifadelerinde Rüstem Bey'in ve Hardalupe Atnas'ın hanelerinden alevler yükseldiğine şahit olduklarını belirtmiştir.⁵¹ Polis Şükrü Efendi, Atnas Hardalupe'nin evinin yanmakta olduğunu sırada yanan odalarda pek çok mermi infilakı olduğu gibi Hristaki'nin babasının (Todori'nin) mağazasında iki bombanın patladığı bilgisini vermiştir.⁵²

İfadesi alınanlardan Margret oğlu Yani ise ifadesinde ilk önce Rüstem Bey'in hanesinin saçağından alev saçıldığını belirtmesine karşın Atnas Hardalupe'nin yeğeni Todori oğlu Hristaki'nin Rüstem Bey'in evindeki kiracı olan Hurşit Efendi'nin eşyalarını bir iki gün önce buradan naklettiğini ve bunu aslında Margret oğlu Yani'nin de gördüğünü söylemesi üzerine Yani'nin tekrar ifadesi alınmış ve önceki ifadesini tekzip etmiştir.⁵³ Tabip Ohannes Efendi, Atnas Hardalupe'nin kızının evlerine sığındığında yangının evlerinden çıktığını söylediğine şahit olduğunu ifadesinde belirtmesi⁵⁴ ise olayda şüphe bırakmamıştır.

Alınan ifadeler ve yangın mahallinde yapılan incelemeler sonucu, Atnas Hardalupe'nin sürekli alkol alması, evin saçak kısmında bir ocağın bulunup yine evin üst kısmında zeytin yağı ile yanan bir kandilin bulunması yangına neden olabilecek etkenler olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında Atnas Hardalupe için yangın sırasında milletdaşlarınca "Bu sarhoş herif bizi yakıtı" sözlerinin duyulmuş olması ve Hükümet Tabibi Ohanes Efendi'nin verdiği

⁵⁰ Hristaki ifadesinde, evin altındaki mağazasına giderek açtığı vakit dükkânın üstü arka tarafından yanmakta ve bitişğinde amcasının evinin bir kısmının da yanmakta olduğu ve kendisinden evvel oraya gelmiş olan polis Şükrü Efendi'nin de kendisine yardım ettiğini belirtmiştir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-11, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921.

⁵¹ İfadesine başvuru sokağın sakinleri. Rüşümât Merkezi Memuru Mustafa Efendi, Çakır Nikola, Fırıncı Aydınlı Yorgi, Lehib oğlu Hrafim ve Çatalbaş lakaplı Fırıncı Adonis ile Hancı Halil Ağa ve oğlu Hakkı ile kahvecileri Hafız Ahmed ve Aşçı İsmail'dir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-11, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921.

⁵² A.g.b.

⁵³ A.g.b.

⁵⁴ A.g.b.

bilgi, yangının Atnas Hardalupe'nin hanesinden çıktığına kanaat hasıl edecek mahiyette bulunmuştur.⁵⁵

31 Ocak 1921 tarihinde, Çanakkale'deki İşgal Kuvvetleri Komutanı, İngiliz Albay Shuttlewort yanında Yarbay Martel ve maiyeti de olduğu halde Lapseki'ye gelmiş ve önce hükümet konağında bilgi aldıktan sonra yangın mahalline giderek incelemede bulunmuştur. İnceleme neticesinde tahkikat heyetinin fikirlerine katıldığını ve yangına neden olan Atnas Hardalupe'nin ilçe dışına çıkarılarak adilce yargılanması gerektiğini belirtmiştir. Tarafsızca yürütülen soruşturma evrakı kendilerine verilmiş ve olayın bir kaza nedeniyle başladığı izah edilmiştir.⁵⁶

Lâpseki'ye gelen işgal gücü heyetindeki İngiliz askeri yetkilileri, Rum ve Ermeni tercümanları vasıtasıyla Rumlar'ı tarafsız ifadelerinden caydırarak yangının çıkış nedenini İslam ahalide aramaya ve suikast ihtimali üzerinde durmaya çalışmışlardır.⁵⁷

Yangın sonrası yardım için kurulan komisyonun çalışmaları ile yangın nedeniyle açıkta kalanların barınma imkanları sağlanmış ve yiyecek ihtiyaçları için de 24.000 kuruş sarf edilmiştir. Bu tutarın yarısının Lâpseki Belediyesi'nce diğer yarısının da Harb-i Umûmî İdaresi'nden ve Muhacirîn Müdiriyeti'nden karşılanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Muhacirîn Müdiriyeti'nden gönderilen ödeneğin kalan tutarı üzerinden Rum ahaliye tahakkuk defteri ile 360 lira

⁵⁵ Fezleke, Polis Komiser Muavini Mehmed Keskin, Lâpseki Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Münir tarafından tanzim edilmiş ve onaylanmıştır. BOA., DH.İ.UM., 19/16-11, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921.

⁵⁶ Albay Shuttlewort ayrıca ilçedeki incelemeleri sırasında ayrıca bölgeden [Kuvayımilliye'ye] silah sevk edildiği ve asker toplanmasından da bahsetmiş ve ilçedeki yetkililer tarafından kendisine bu haberlerin gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. BOA, DH.İ.UM., 19/16-12, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921. Kala-i Sultaniye Sancağı Mutasarrıflığı 1 Şubat 1921 tarihinde İngiliz Kuvve-i İşgaliye Kumandanlığına gönderdiği tahriratta, şahit ifadelerine nazaran tanzim edilen fezlekenin gönderilmiş olduğunu ve fezleke detayları belirtildiği üzere yangının ilk olarak ilçede ayakta kalma yapan Atnas Hardalupe'nin evinden çıktığı, birbirine çok yakın ve ahşap haldeki evlere o gece esmekte olan şiddetli rüzgarın da etkisiyle hızlıca sirayet ettiği ve bir den çok hanede süren yangına müdahalede itfaiyenin yetersiz kaldığı ayrıca Rumlara ait hanelerde patlayıcı madde ve bombaların da infilakı nedeniyle müdahale edilemediği bildirilmiştir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-5, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921.

⁵⁷ Bu bilgilere Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne çekilen 1 Şubat 1921 tarihli mahrem telgrafta yer verilmiş ve gerek tanık ifadeleri gerekse de fezleke ile tespit edilmiş tutanaklara göre hiçbir şüpheli durum bulunmadığı gibi hiçbir makamın ilgisizlik göstermediği bildirilmiştir. BOA., DH.İ.UM., 19/16-13, 1 Şubat 1337/1 Şubat 1921;

ödenmiştir. Yapılan bu yardımlar yangına maruz kalanlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁸

1. Lapsekili Rumların Lâpseki İlçesi'nden Ayrılışı

Lapseki'de farklı etnik unsurların birlikte yaşamı, Osmanlı'nın bölgeye ilk yerleşiminden itibaren süregelen ve bu birliktelikle gayrimüslimler dışlanmadığı gibi onlara resmi makamlar⁵⁹ ve payeler verilmiştir.⁶⁰ İlçede Rumların talepleri dikkate alınmış ve gerektiğinde ödenek tahsis edilmiştir.⁶¹ Yine aynı kapsamda kutsal mekanları olan kilisenin doğu kısmındaki duvarı 1898 yılında onartılmıştır.⁶²

1913 yılında da daha önceden Erdek Metropolitliğine bağlı olan Lapsekili Rumların ilçede müstakil bir metropolitlik açmasına izin verilmiştir.⁶³ İlçede yaşayan Rumlar ile birliktelik Donanma-i Osmani Cemiyeti'nin ilçe düzenlediği yardım faaliyetlerinde de kendini göstermiştir.⁶⁴ Ancak yine de bu etnik grup içerisinde ayrılıkçı hareketler içerisinde bulunanlar da olmuştur. Nitekim, ilçede bu meyanda çalışmaların *Lapseki Etnik-i Eteryâ Cemiyeti* Reisi Yanılaki tarafından

⁵⁸ BOA., DH.İ.UM., 19/16-2, 2 Şubat 1337/2 Şubat 1921; 360 Lira nakdi yardım 8 Şubat tarihinde dağıtılmıştır. BOA., DH.İ.UM., 19/16-1, 9 Şubat 1337/9 Şubat 1921.

⁵⁹ Tanzimat'ın ilanından dolayı memnun olduğuna dair Lapseki'den yazılan bir resmi yazıda Lâpseki Rum cemaati liderlerinin de mühürleri bulunuyordu. BOA, A.MKT. 25/16, 21.6.1261/27.6.1845.

⁶⁰ Lapsekili Rumlardan Pandeli Teodoridi'ye Lâpseki Belediye Tabibi olarak ilçede görev verilmiş ve 23 Ocak 1864'te hizmetlerinden dolayı rütbe-i salise ile taltif edilmiştir. Bkz. BOA, DH. MKT. 202/40, 24 Recep 1311/31 Ocak 1894.

⁶¹ İlçedeki Rum Mektebi, Kilise duvarlarının tamiri gibi ihtiyaçları karşılanmış ve mektep inşasına 1907 yılında ruhsat verilmiştir. BOA, Y.A.RES., 141/57, 23 Zilkade 1324/8 Ocak 1907. Hatta, mektep için yapılan üç binanın arazisinin Müslüman mezarlığı bitişiğindeki Emekyemez Hüsameddin Vakfı arazisi olması nedeniyle kaymakam hakkında soruşturma açılmıştır. BOA, DH. İD., 34/83, 22 Ramazan 1331/25 Ağustos 1913.

⁶² BOA, İ.AZN., 32/16, 16 Şaban 1316/30 Aralık 1898.

⁶³ BOA, İ.AZN., 32/16, 21 Şaban 1331/26 Temmuz 1913.

⁶⁴ 20 Ekim 1920 tarihinde Donanma-yı Osmani Cemiyeti tarafından Lapseki'de düzenlenen bir yardım faaliyeti için gazetenin 2. sayfasında "Hristiyan vatandaşlarımız tarafından üzeri nakış işlemeli süslü bir bohça müzayedeye çıkarılmış ve 1.141 kuruş 15 Para karşılığında Mustafa Beyzâde Rıza Bey tarafından alınıp tutarın tertip komisyonuna bağışlanmıştır" bilgisi yer almıştır. Tanin, Nr. 779, 20 Teşrin-i evvel 1336/20 Ekim 1920, s.2. Yine aynı kapsamda 8 Aralık 1920 tarihinde de ilçeye bağlı Suluca köyündeki müzayedede de bir tavuk ile bir kaz 123 kuruşa Maliye Kâtibi Süleyman Efendi'de kalmış; aynı müzayedeye çıkan bir tuz kutusu da 58 Kuruş'a İstanbullu Kaptan Estrerati'de kalmıştır. Tanin, Nr. 825, 8 Kanun-ı evvel 1336/ 8 Aralık 1920, s. 2.

sürdürüldüğü bilinmekte, faaliyetlerini Gelibolu'da bulunan bir İngiliz tacir üzerinden sürdürmeye devam etmesi üzerine tutuklanması talep edilmiştir.⁶⁵

İlçede süregeldiğini belirttiğimiz birlikte yaşamın özellikle Yunan işgaliyle bozulduğu görülmektedir. Şüphesiz oluşan bu durum genelde Yunan "Megola İdeası" düşüncesiyle, Batı Anadolu'da otonom bir devlet kurma çabalarının⁶⁶ etkisi; özelde ise diğer yerlerde olduğu gibi çetelerin baş göstermesinin etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim buna dair bilgilere dönemi yaşayanların ifadelerinde de rastlanmaktadır. Lâpsekili Rumlardan biri olan Kyrios Koukoulidas, anılarında⁶⁷ ilçede Abdülhamit zamanında Türklerle birlikte iyi bir şekilde yaşamakta olduklarını, ilk sıkıntılarının 1914 yılında Türkleri fanatize eden Almanların etkisi ile sahil kısmının Rum nüfustan arındırma emri sonrasında başladığını belirtmiş ve bu tarihten sonra çetelerin Rum mahallesi etrafında dolaşıp silah atmaya başladıklarını ve birkaç çobanlarının da bu çetelerce öldürülmesi üzerine umutsuzluğa kapıldıkları bilgisini paylaşmıştır. Koukoulidas bundan başka, 1921 yılı başında Türk çetelerin mahallelerinde yangın çıkardığını belirtmekte ve yangının sebebini, 6 Ocak 1921'de ilçede denize haç batırma törenine kilise bayrağı ve Yunan bayrağı ile katılmalarına bağlamaktadır.⁶⁸ Yine dönemi yaşamış Konstantinos Episkos'da Yunan işgalinin sona ermesinden sonra durumun değiştiğini, Türk çetelerinden kötü muamele gördüklerini ifade etmektedir.⁶⁹

Ancak gerek Koukoulidas gerekse Episkos'un aktarmadıkları yönler de bulunmaktadır. Zira dönem içerisinde çetecilik faaliyetlerinin yalnızca Türk tarafıyla kabil olmadığı, Rum çetelerin de bölgede var olduğu ve birçok tecavüz, işkence ve katliamda buldukları⁷⁰ bilinmektedir.

Diğer taraftan Akbaş hadisesinden sonra yerli Rumların silahlandırılması birlikte yaşamın bozulmasında en önemli etkenler biri olmuştur. Nitekim bu yönde raporların da bulunması bu düşüncemizi destekler

⁶⁵ ATASE, İSH, 587/107, 27 Temmuz 1336/27 Temmuz 1920; 587/107aa, 26 Temmuz 1336/26 Temmuz 1920.

⁶⁶ Nilüfer Erdem, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c.14, S.29, (2104-Güz), 2014, s.99, ss.99-140.

⁶⁷ M. Merlie, O. Merlie, *a.g.e.*, s.249-251.

⁶⁸ M. Merlie, O. Merlie, *a.g.e.*, s.249-251.

⁶⁹ Küçük Asya Araştırmalar Merkezi, *Göç Rumları'nın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, (Çev. Herkül Milas), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 86-87

⁷⁰ *Türkiye'de Yunan Fecayı*, İkinci Kitap, Dâhiliye Nezareti, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1337, ss. 207, 235-236, 238.

niteliktedir. Akbaş hadisesinden sonra hazırlanan bu raporlarda; çevrede yapılan aramalarda Türk vatandaşların evlerinde ekmek bıçağının dahi sakıncalı görülüp toplanırken yerli Rumların silahlı dolaşmalarına izin verildiği belirtilmekte ve bu durumun ayrışmaya sebep olduğu, birlikte yaşamı zedelediği ifade edilmektedir.⁷¹

Bunların dışında işgal döneminde geriye dönük işlemlerin sorgulanmaya başladığı da görülmektedir. Bunlardan biri de Lapseki’de yapılan kamulaştırma kararına itiraz olarak ortaya çıkmaktadır. Çanakkale Savaşları zamanında Lâpseki ilçe merkezinin sahil kesiminde Rumlardan Yani ve Harelumbo Kıryazi’ye ait 24 dönümlük arazi 6.000 kuruş bedelle istimlak edilmiş ve bu araziye askeriye ihtiyacı olarak dispanser ve askerî barınma tesisleri inşa edilmiştir. Bu tesislerden açıkta kalan muhacirler ve savaş döneminde asker aileleri de faydalandırılmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde bahse konu araziye 10.000 lira kıymet takdir edilmiş, dönemin Mutasarrıflığı’nca arazinin deniz kenarında olmasından dolayı değerinin en fazla 15.000 ila 17.000 lira olabileceği değerlendirilmiş ve devir işlemlerinin kendilerinin rızası ile ve hukuka uygun olarak yapıldığı belirtilmiştir.⁷²

1922 yılına kadar gelinen bu durum sonucunda, 26 Ağustos’ta büyük taarruz emrini alan Türk ordusunun seri ilerleyişi ve Yunan ordusu tutunamayarak Anadolu’yu terk etmek durumunda kalması ile Lâpsekili Rumlar da Lâpseki’den ayrılma kararı almışlardır. Bu amaçla Çanakkale’deki İngiliz yetkililerden yardım talebinde bulunmuşlar ve ertesi gün İngiliz gemileri Lâpseki sahiline gelerek bölgedeki bütün kayıklara el koymuştur. Lâpsekili Rumlar bu kayıklar ile 14 Eylül 1922’de Lâpseki’den ayrılarak Gelibolu’ya geçmiş ve burada 20 gün ailelerin yanında kaldıktan sonra Yunan kargo gemisi ile önce Pire’ye ardından da *Granikos* adındaki vapurla Halkida’ya gitmişler ve buranın 5 km. güney doğusunda “Nea Lampsakos” (Yeni Lapseki) adında yeni bir yerleşim birimi kurmuşlardır.⁷³

⁷¹ BOA, DH.EUM.AYŞ. 35/5:2, 22 Cemazeyilahir 1338/13 Mart 1920.

⁷² BOA, DH.KMS., 7/3, 12.12.1336/12.12.1920.

⁷³ M. Merlie, O. Merlie, *a.g.e.*, s.249-251; Konstantinos, *a.g.e.*, s. 26; ignaspir.wixsite.com/istoria-1/-crpo; lampsakos.com/egkatakasi.

SONUÇ

Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçişin yapıldığı bir konumda yer alan Lâpseki ilçesi, eski çağdan beri yaşam alanı olmuştur. Sahip olduğu coğrafi özelliği ile farklı etnik kimliklere sahip insanlar yüzyıllar boyunca burada birlikte yaşamıştır. Farklı kültürleri etkileşimi ile devam eden bu süreçte ilçede yaşayan Rumlar, yine bu coğrafyaya sahip olma güdüsünü içinde barındıran düşünce akımına (*Megoli İdea*) kapılmış ve ayrılıkçı fikirler içinde olmuşlardır. Bu konuda geneli için bir çıkarsama yapmak doğru olmazsa da çoğunluğun düşüncesine uyarak içinde bulunduğu zamanın halet-i ruhiyesi içinde yüzlerce yıldır yaşadıkları verimli toprakları terk ederek Yunanistan'a göç etmişlerdir.

Yeni kurdukları yaşam yerlerine de yine aynı ismi vererek özlemlerini gidermeye çalışmışlar ve anılarını yeni nesillere aktarmak üzere derleyerek kayıt altına almışlardır. Ancak anılarında birlikte yaşam içerisinde buldukları dönemdeki kültür etkileşimlerini, paylaşımlarını, kendilerine sağlanan hizmetleri aktarma çabasında bulunmamış olmaları manidardır. Üstelik ticari anlamda ilçedeki üstünlüğü elinde bulundurmalarına rağmen özellikle işgal döneminde ticari malların kontrol ve denetim görevinin Yunanlı memurların elinde olması yüzünden komşuluk yaptıkları Türk vatandaşların mallarına konulan kota dolayısıyla yaşanan zorlukları dile getirmemeleri ise tanıklıklarının taraflı kılmaktadır. Diğer taraftan gittikleri yerde de kendi ifadeleri ile onlara sahip çıkan olmamış hatta dışlanmaya bile maruz kalmışlardır.

Tüm bu yaşananlara rağmen Lâpseki ilçesi, Çanakkale Cephesi'nde muharebe sahasına desteğin merkezi olmuş hatta bu desteğin kırılması için itilaf güçlerince saldırıya dahi maruz kalmıştır. İlçe halkı, cesaret ve fedakârlıklarını ortaya koyarak seferber olmayı başarmış ve bu cephede 292 gencini yitirmiştir. Savaşı'nın mütareke ile sona ermesi de bölgede huzur ve barış ortamını sağlamamış müteakip dönemde de ilçe halkının acıları dinmemiştir.

Dönem içinde yaşanan olaylar, ekonomik yapıyı zedelemiş gerek ticari gerekse tarımsal gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bu duruma otorite boşluğu nedeniyle oluşan güvensizlik ortamı da eklenince ilçe halkının çektiği eza ve cefa tezahür edebilir. Ancak tüm bunlara rağmen ilçe halkı milli bilincini yitirmemiş, milli mücadeleye desteğini kesintisiz sürdürmüş, canını hiçe sayarak önemli görevler üstlenmiştir. İşgale, çetelere ve dönemde öne çıkan etnisiteye rağmen ilçe halkının bu denli örgütlenebilmesi takdire şayandır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE),

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH), Dosya: 3566.

İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), Dosya: 11, 25, 468, 469, 556, 576, 638, 639, 587, 776, 783, 784, 1751.

Atatürk Koleksiyonu (ATAZB), Dosya: 3.

Türk İnkılap Tarihi Arşivi (TİTE),

Dosya: 64.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası Belgeleri (BEO), Dosya: 4616.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî (DH.EUM.AYŞ.), Dosya: 35, 40, 41, 43, 69, 75.

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Kalemî (DH. İ.U.M.), Dosya: 10-2, 19.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH. ŞFR.), Dosya: 470.

Sadâret Mektubî Kalemî Evrakı (A. MKT.), Dosya: 25.

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD.), Dosya: 34.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS.), Dosya: 7, 60-1.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (BOA DH.MKT), Dosya: 202.

İrade Adliyye ve Mezahib (İ. AZN), Dosya: 32.

Nüfus Defteri, (NFS.d.), 1235.

Yıldız, Resmi Maruzat, (BOA, Y.A.RES), Dosya: 141.

II. Resmi Yayınlar

Dâhiliye Nezareti. *Türkiye'de Yunan Fecayı*, (İkinci Kitap), Dâhiliye Nezareti, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1337.

III. Süreli Yayınlar (Gazete)

Tanin, Nr. 825, 8 Kanun-ı evvel 1336/ 8 Aralık 1920.

IV. Kitaplar

- Altıntaş, Ahmet, *Milli Mücadele Döneminde Çanakkale 191-1923*, (Ed. Servet Avşar), Asil Yayınları, Ankara, 2007.
- Arabacı, Hüseyin, *Arşiv Belgeleri'nde Lâpseki 1915-1922*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2018.
- Dardeniz, Alper., v.d., "Tarihsel Süreçte Çanakkale İli Bağcılığına Bakış", *Çanakkale Tarımı Sempozyumu (Dünü, Bugünü ve Geleceği) 10-11 Ocak 2011 Bildiri Kitabı*, Çanakkale, 2011.
- Delilbaşı, Melek, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar'daki İzleri*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.
- Gingeras, Ryan, *Dertli Sahiller Şiddet, Etnisite ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, 1912-1923*, Çev. Melike Neva Şellaki, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.
- Güven, Zühtü, *Anzavur İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1965.
- İğdemir, Uluğ, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Konstantinos, Theofanous, *ΛΑΜΨΑΚΟΣ ΠΟΝΕΜΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ 1910-2010 (Lampsakos Boğaz Anavatanı 1910-2010)*, Erş. <http://tr.scribd.com/doc/210858920/Λάμψακος-Πονεμένη-Πατρίδα-Θεοφάνου-Κώστας.Pdf>, s.24-26 (Erş. Tar.:14.2.2016)
- Körpe, Reyhan (a), "Troas Bölgesi'nin Eskiçağ Tarihi", *Çanakkale Tarihi*, Ed. Mustafa Demir, C. 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 337-411
- Körpe, Reyhan (b), "Troas Bölgesinin Antik Yolları", *Çanakkale Tarihi*, Ed. Mustafa Demir, C. 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 414-418
- Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, *Göç Rumlardan Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, (Çev. Herkül Milas), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Merlie, M.; Merlie, O., *Η ΕΞΟΔΟΣ (GÖÇ)*, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi Yayını, Atina, 1980.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, haz. Abdülmecid Mutaf, Zağanos Kültür Eğitim Vakfı Yayını, Balıkesir, 2000.

V. Makaleler

- Barkan, Ömer Lütfü, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C 10 (1953), İstanbul, 1953, ss. 1-26.
- Erdem, Nilüfer, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c.14, S.29, (2104-Güz), 2014. ss. 99-140.

VI. İnternet Kaynakları

ignaspir.wixsite.com/istoria-1/--crpo

lampsakos.com/egkatastasi.